

AUSGRABUNGEN IN DEUTSCHLAND (gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft 1950-1975), Mainz 1975; Teil I — Vorgeschichte, Römerzeit; Teil II — Römische Kaiserzeit im freien Germanien, Frühmittelalter I; Teil III — Frühmittelalter II, Archäologie und Naturwissenschaften, Katalog, Karten und Modelle, Teil IV — Beilagen.

Omawiane wydawnictwo zostało przygotowane przez Römisch-Germanisches Zentralmuseum w Moguncji z okazji wystawy, obrazującej wyniki największych prac wykopaliskowych finansowanych przez „Deutsche Forschungsgemeinschaft” w 25-lecie istnienia tej instytucji, a otwartej w Moguncji latem 1975 r.<sup>1</sup> Zważywszy, że wszystkie prawie większe prace wykopaliskowe w RFN są w całości lub w części finansowane przez „Deutsche Forschungsgemeinschaft”, wystawa moguncka i omawiane wydawnictwo dają świetną orientację w głównych osiągnięciach badawczych archeologii zachodnioniemieckiej, choć oczywiście zaprezentowano tylko wyniki najważniejszych przedsięwzięć; w zasadzie pomijano przy tym rezultaty prac omówionych w wydawnictwie o analogicznym tytule wydanym w 1958 r. z okazji Międzynarodowego Kongresu w Hamburgu<sup>2</sup>.

Trzy tomy tekstu *Ausgrabungen in Deutschland*, łącznie 1305 stron dużego formatu, z setkami rycin oraz uzupełnieniem w postaci 50 map, planów i tablic tworzących tom IV, stanowią też świetne kompendium wiedzy o prahistorii i wczesnym średniowieczu terenów Republiki Federalnej Niemiec. Wydawnictwo to jest poprzedzone wstępem pióra prof. Kurta Böhnera, dyrektora Römisch-Germanisches Zentralmuseum w Moguncji. Zawiera ono ponadto 69 różnych artykułów w układzie merytoryczno-chronologicznym. Zostały w nich omówione wyniki prac na jednym lub kilku stanowiskach o zbliżonej problematyce. W większości wypadków grupa artykułów o pokrewnej problematyce (dotycząca jednego okresu dziejów) jest poprzedzona opracowaniem oceniającym stan badań epoki i wkład prac finansowanych przez „Deutsche Forschungsgemeinschaft”, zaopatrzoną najczęściej w obszerną bibliografię. Nie sposób oczywiście z braku miejsca zrelacjonować

<sup>1</sup> Równocześnie z wystawą moguncką została otwarta w Kolonii podobna wystawa poświęcona 30-leciu powojennych badań archeologicznych na terenie RFN, finansowanych przez inne instytucje, ze szczególnym uwzględnieniem badań konserwatorskich. Wystawa ta, przygotowana przez Römisch-Germanisches Museum w Kolonii, miała nieco inny, bardziej popularny charakter. Również opracowane z tej okazji wydawnictwo *Das neue Bild der alten Welt* („Kölner-Römer-Illustrierte”, z. 2: 1975) otrzymało formę zbliżoną do ilustrowanych magazynów popularnych, a w redakcji tekstów starano się także nadać im styl dziennikarski. Wydawnictwo to jako źródło informacji naukowej ma więc o wiele mniejsze znaczenie niż omawiane.

<sup>2</sup> *Ausgrabungen in Deutschland*, Berlin 1958.

wszystkich zamieszczonych w omawianym wydawnictwie artykułów, a nawet tylko wymienić ich pełne tytuły. Dla zorientowania czytelników zwrócę jedynie uwagę na ich tematykę.

Część I została podzielona na kilka grup chronologicznych poświęconych kolejno paleolitowi wraz z mezolitem, neolitowi, epoce brązu, okresowi halsztackiemu wraz z lateńskim oraz badaniom rzymskich założeń obronnych i obiektów cywilnych. Paleolitu i mezolitu dotyczą 4 artykuły: ogólne omówienie wyników badań pióra G. Bosinskiego, artykuł G. Freund o badaniach jaskini Sesselfelsgrötte w Essing w Bawarii, opracowanie G. Bosinskiego na temat stanowiska magdaleńskiego w Gönnersdorf (Nadrenia) z pozostałościami budynków oraz artykuł W. Tautego na temat prac na obiektach późnopaleolitycznych i mezolitycznych w rejonie górnego Dunaju.

Partię dotyczącą neolitu otwiera syntetyczny artykuł J. Lüninga o badaniach nad neolitem na obszarze RFN, a kolejne są poświęcone olbrzymim pracom ratowniczym osad kultury ceramiki wstęgowej rytej i röseńskiej w rejonie odkrywkowych kopalń węgla brunatnego na zachód od Kolonii (R. Kuper, J. Lünig), analizie materiałów z dawnych badań wielofazowej osady Goldberg, Kr. Aalen (P. Schröter) i osadzie kultury michelsberskiej w Ehrenstein w Wirtembergii (H. Zürn).

Serię artykułów dotyczących epoki brązu otwiera ogólne opracowanie P. Schauera, a następnie kolejno piszą: R. Dehn o badaniach osadnictwa w okolicy Singen, J. Bergmann o wczesnobrązowym cmentarzysku z Vollmarshausen pod Kassel, F. R. Herrmann wraz z A. Zippeliusem o osadzie z Künzig oraz H. Müller-Karpe o obiektach kultury pól popielnicowych w Steinkirchen.

Grupę artykułów poświęconych okresom halsztackiemu i lateńskiemu otwiera omówienie ogólne U. Schaaffa, a następnie kolejno piszą: W. Kimmig (o oppidum Heuneburg), H. Zürn (o steli figuralnej z Hirschlanden i o kurhanie książęcym „Grafenbühl” z okolicy Aspergu), K. Spindler (o grobach halsztackich z Magdalenenbergu w Czarnym Lesie), A. Stroh (o cmentarzysku halsztackim z Schirndorf), M. Claus i W. Schlüter (badania Pipinsburga w górach Harcu), R. Schindler (małe oppidum w Budenbach i zbliżone obiekty z kraju Trewerów), W. Krämer (wyniki badań w Manchingu), F. R. Herrmann (oppidum Kelheim), F. Fischer (oppidum Altenburg-Rheinau) oraz K. Schwarz (o celtyckiej „świątyni” w Holzhausen i problematyce ogólnej tego typu obiektów).

Następną grupę tworzą sprawozdania dotyczące badań rzymskich obiektów militarnych D. Baatza (badania „limesu” przez Saalburgmuseum), H. Schönbergera (obóz w Rödgen, kasztele Oberstimm i Künzig) oraz G. Müllera (o Novaesium-Neuss). Część I zamykają opracowania poświęcone rzymskim osiedlom cywilnym: E. Künzla (omówienie ogólne), G. Ulberta (Auerberg), A. Kollinga (vicus Schwarzenacker), M. Mackensen (Cambodunum-Kempten) oraz R. Schindlera i W. Reuscha badania antycznego Trewiru).

Część II zapoczątkowuje grupa artykułów poświęconych obiektom z okresu rzymskiego poza granicami imperium. W jej skład wchodzi syntetyczne opracowanie K. Böhnera oraz teksty W. Haarmagla (osada na „wurtach” z Feddersen Wierde), O. Harcka, G. Kossacka i J. Reichsteina (badania w Archsum na wyspie Sylt) oraz A. Bantelmanna (o problematyce osadnictwa zachodniego wybrzeża Szlezwi-ku-Holsztynu).

Następną grupę tworzą opracowania dotyczące kontynuacji między czasami panowania rzymskiego a wczesnym średniowieczem na południu RFN. Poprzedza ją ogólne omówienie tej problematyki przez K. Böhnera, a w jej skład wchodzi ponadto sprawozdania H. Eideny (Cardena—Karden oraz Boppard am Rhein), G. Pohla (Lorenzberg bei Epfach), L. J. Webera (Augsburg), K. Schwarza (o grobie św.

Erharda w Regensburgu), R. Pirling (cmentarzysko w Krefeld-Gellep) oraz V. Milojić (grodzisko alamańskie Runde Berg pod Urach).

Kolejną serię tworzą artykuły wiążące się z problematyką rozprzestrzenienia władzy Franków na obszary na wschód od Renu. Otwiera ją ogólne opracowanie K. Weidemanna, a następnie piszą: Ch. Pescheck (o cmentarzysku w Kleinlangheim), H. Dannheimer (merowińskie obiekty z okolic Monachium), E. M. Neuffer (cmentarzysko alamańskie z Weingarten), W. Sage (cmentarzysko z Altenerding), V. Milojić (Solnhofen), R. Gensen (Christenberg i inne grody wczesnośredniowieczne z okolic Marburga), K. Schwarz (wczesnośredniowieczne obiekty z północno-wschodniej Bawarii), W. Sage (katedra św. Willibalda w Eichstätt), U. Fischer (badania starego miasta we Frankfurcie nad Menem) oraz K. Weidemanna (Ingelheim w czasach karolińskich).

Część III rozpoczyna seria artykułów poświęconych badaniom wczesnego średniowiecza północnej części RFN, zapoczątkowana ogólnym omówieniem K. Weidemanna. Autorami następnych opracowań są: A. Genrich (cmentarzysko w Liebenau), H. G. Peters (Wittekindsburg pod Rulle), K. Schietzel (Haithabu), V. Vogel (badania w centrum Schlezwicku), H. Andersen (badania „wałów duńskich”), K. W. Struve (słowiańskie grodziska z wschodniego Holsztynu — Warder, Scharfstorf, Oldenburg) oraz W. Neugebauera (badania grodziska Alt-Lübeck i starej Lubeki).

Następną partię omawianego wydawnictwa tworzą omówienia dotyczące rezultatów zastosowania badań przyrodniczych na potrzeby archeologii. D. Ankner pisze o wynikach analiz starożytnych zabytków metalowych z całej prawie Europy, I. Scollar o zastosowaniu nowoczesnych metod wykrywania stanowisk (zdjęcia lotnicze, badania elektrooporowe i za pomocą magnetometru protonowego), M. Hopf o „paleo-etnobotanice”, tj. o wynikach badań paleobotanicznych na potrzeby archeologii, oraz J. Boessneck o „osteoarcheologii” (tj. archeozoologii według polskiej nomenklatury).

Dalszą partię tomu zajmuje katalog wystawy w Moguncji, opracowany przez H. W. Böhmego, oraz komentarze do map i modeli rekonstrukcji zamieszczonych na tejże wystawie, sporządzone przez autorów projektów: G. Bosinskiego, R. Kuperera, O. Höckmanna, E. Sangmeistera, U. Wels-Weyrauch, P. Schauera, U. Schaaffa i A. K. Taylor, E. Gersbacha, F. J. Hassela i E. Künzla, B. Baatza, J. Rödera oraz K. Weidemanna.

Powyższa lista autorów i tematów ich opracowań wystarczająco dowodzi, jak ważną pozycją dla każdego interesującego się archeologią zachodnioeuropejską są tomy *Ausgrabungen in Deutschland*. Warto podkreślić wysoki poziom edytorski oraz doskonale dobraną i opracowaną, bardzo bogatą stroną ilustracyjną, w tym wiele rycin zabytków lub planów obiektów, które nie były dotąd w ogóle publikowane lub tylko w niedostępnych u nas wydawnictwach regionalnych. Podziwiać można sprawne zrealizowanie przez zespół Römisch-Germanisches Zentralmuseum w Moguncji tak trudnego przedsięwzięcia edytorskiego, jakim musiało być przygotowanie i ukazanie się w terminie tego monumentalnego wydawnictwa.

Zenon Woźniak